

Imelda Chłodna

"Science in culture", Piotr Jaroszyński, Amsterdam-New York 2007 : [recenzja]

Studia Elckie 9, 465-467

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Jaroszyński, *SCIENCE IN CULTURE*, Wyd. Rodopi B.V., Amsterdam–New York 2007, ss. 328.

Niniejsza książka ukazała się nakładem amerykańskiego wydawnictwa Rodopi i wchodzi w skład serii Value Inquiry Book Series – VIBS (listę 185 tytułów, które obejmuje owa seria czytelnik znajdzie na końcu omawianej pracy, s. 315-328). Jej tłumaczem jest Hugh McDonald, a redaktorem wydania Peter Redpath. Polskie wydanie *Nauki w kulturze* ukazało się w 2002 roku w Radomiu, nakładem Polskiego Wydawnictwa Encyklopedycznego.

Praca ta jest pierwszym dziełem tak szeroko traktującym o nauce – jej pozycji i roli w kulturze Zachodu od czasów starożytnej Grecji do współczesności. Podejmowana w niej problematyka jest niezwykle ważna szczególnie w dzisiejszych czasach, kiedy cel poznania naukowego, jakim powinna być prawda – jedyny i niepodważalny gwarant pełnego rozwoju człowieka, z biegiem czasu zastąpiony został użytecznością, będącą wynikiem technicyzacji ludzkiego życia. Technika stała się wskutek tego naczelną dziedziną kultury, zajęła miejsce THĒORÍA – poznania dla samego poznania (*scire propter ipsum scire*) i wkrótce wyeliminowała ją z obszaru samej kultury. Wskutek tego w moralności pozostała tylko skuteczność działania, w sztuce – irracjonalizm, kult wyobraźni, a rolę religii zaczęła pełnić sama technika. Znikł więc ideał prawdy. Nastąpiła zmiana tożsamości cywilizacji ze względu na zmianę celu: człowiek ma stać się już nie tylko podobnym do Boga, ale samym Bogiem! Owa technicyzacja kultury Zachodu jest tożsama z zagubieniem kultury, a w konsekwencji z zagubieniem samego człowieka. Autor głównym celem swej głębokiej refleksji filozoficznej uczynił wyjaśnienie procesu dokonywania się tych zmian – wychodząc od czasów starożytnej Grecji, poprzez średniowiecze, nowożytność, aż po czasy współczesne, w których technika, wskutek kultu nauki, obecna jest już prawie wszędzie.

Ów niezwykle przejrzysty i odznaczający się niezwykle erudycją wykład poprzedzony jest dwoma recenzjami wydawniczymi autorstwa o. prof. dra hab. Mieczysława Alberta Krąpca – założyciela Lubelskiej Szkoły Filozoficznej oraz profesora Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej – Tadeusza Kwiatkowskiego. Obaj oni wskazują na ogromną wartość odkrywczą, merytoryczną i wychowawczą omawianej pracy.

Na tle wywodów historyczno-systematycznych Autor wyraźnie zarysowuje własne stanowisko, będące podstawą wnikliwej krytycznej oceny różnych stanowisk i ideologii pojawiających się w filozofii nauki. Pokazuje jednocześnie ich destrukcyjne konsekwencje dla dziejów kultury i „zmanipulowanego” przez nie człowieka.

Na wstępie wyakcentowane są pozanaukowe konteksty sporu o naukę: światopoglądowe, ideologiczne, polityczne, ekonomiczne, religijne, cywilizacyjne, którymi Autor pragnie zająć się w niniejszym dziele. Stwierdza przy tym, że jedyną właściwą dziedziną wiedzy, mogącą ukazać miejsce i rolę nauki w kulturze jest filozofia kultury.

Problematyka pracy podzielona jest na osiem części. W pierwszej (*The Rise of Theoretical Knowledge*) przedstawiony zostaje grecki kontekst naukowego poznania, z okresu kultury klasycznej, w której powstała trwająca do dzisiaj wartościowa, racjonalna myśl filozoficzna. Autor zwraca tu uwagę na różnicę między opinią i nauką, ukazuje ich grecką etymologię. Wyróżnia także cechy przedmiotu naukowego, którymi są: stałość, warunkująca w pełni racjonalne poznanie trwającego bytu, konieczność, dotycząca złożzeń bytowych i związków między bytami oraz ogólność, związana ze sposobem ludzkiego poznania. Autor przywołuje tu również tradycyjny podział nauk na nauki teoretyczne, praktyczne i poetyczne, z filozofią pierwszą – metafizyką, będącą nadrzędną w stosunku do wszystkich innych nauk ze względu na jej przedmiot, relację do innych nauk, doniosłość poznawczą i życiową.

W części drugiej (*The Hellenistic Deformation of Theoretical Knowledge*) Autor analizuje deformacje poznania teoretycznego po upadku niepodległej Grecji. Omawia np. stoickie modyfikacje filozofii oraz konsekwencje takiego jej rozumienia, a ponadto neoplatonizm reprezentowany przez Plotyna i Jamblicha.

Część trzecia (*Philosophy and Theology in Relation to Revelation*) jest próbą ukazania pojawiających się reakcji, tendencji wobec odchodzącego z jednej strony „pogańskiego antyku”, a z drugiej pojawiającego się nowego typu cywilizacji, jakim było chrześcijaństwo. Znajdziemy tu zarówno postawy zdecydowanego sprzeciwu wobec wszystkiego, co pogańskie, a więc także wobec nauki i filozofii, jak również wykorzystywanie w kulturze chrześcijańskiej tego, co dobre i prawdziwe w kulturze antycznej. Widoczne będą również tendencje do twórczego rozwijania dziedzictwa grecko-rzymskiego, a co za tym idzie, rozwijania koncepcji nauki, zwłaszcza w dziedzinie filozofii i teologii.

Kolejna część (*Science: Toward Technology and Ideology*) dotyczy już zupełnie nowej koncepcji nauki, która pojawiła się wraz z nastaniem renesansu. Jej hasłem przewodnim jest użyteczność, pozwalająca człowiekowi zapanować nad przyrodą, światem i kosmosem. Powodem tego nie jest, jak podkreśla Autor, wewnętrzna ewolucja samej koncepcji nauki, lecz napór innych cywilizacji na cywilizację zachodnią (łacińską).

O zjawisku kultu nauki, jakie miało miejsce w nowożytności, całkowitym odrzuceniu teoretycznych spekulacji, a także o pozanaukowym podtekście tych zmian, traktuje piąta część niniejszej pracy (*Science as Technology*). Głównymi sprawcami zmiany oblicza cywilizacji zachodniej są, zdaniem Autora, reformacja, jak również wpływ Orientu w postaci hermetyzmu i kabały. Analizie pod-

dane jest tu także zjawisko gnozy – jako tajemniczego i nie do końca przebadanego ruchu religijno-intelektualnego, powstałego w II w. po Chrystusie. W środowisku hellenistycznym, przenikającego do kultury zachodniej.

Szosta część (*The Transformation of Philosophy into Ideology*) dotyczy ideologizacji filozofii. Autor podkreśla, że ideologizacja koncepcji nauki jest zanegowaniem religii, metafizyki i teologii. Z ideologii wyrasta także nowa moralność i nowa polityka gwarantująca „ulepszenie” człowieka i społeczeństwa, a w dalszej perspektywie „szczęście” ludzkości. Zdecydowany nacisk położony jest tu na fakt, że tylko zdrowa metafizyka i religia objawiona jest w stanie ukazać fałszywe fundamenty, na których opiera się ideologia.

Część następną (*Toward a New World Order*) prezentuje koncepcję poznania Kanta i konsekwencje kantyizmu, który przyczynił się do zmiany naukowo-twórczego pytania z DIA TI? Na JAK? Przedstawione są tu także poglądy dotyczące ludzkiej wiedzy głoszone przez twórcę pozytywizmu – Augusta Comte’a. W części tej ukazany jest ponadto niebagatelny wpływ nauki na procesy globalizacyjne. Polega on głównie na zabezpieczeniu przez nią technicznych możliwości podejmowania określonych działań oraz na projektowaniu skali tych działań.

Ostatnia – ósma część pracy (*The Place of Science in Culture*) wskazuje na miejsce nauki kulturze. Autor wyjaśnia tu znaczenie podstawowych pojęć, m. in. pojęcia „kultura”, wprowadza niezbędny podział dziedzin kultury na: THĒORÍA, PRÁXIS, POÍĒSIS, RELIGIO, podejmuje rozważania na temat celów nauki, granic i kierunków jej rozwoju.

W zakończeniu Autor zwraca uwagę na zagrożenia, jakie niesie ze sobą utylitarne pojmowanie nauki, którego konsekwencją jest technicyzacja większości dziedzin ludzkiego życia, ekspansja globalizmu, pustoszenie duchowego życia ludzkości. Jak zaznacza, można temu zapobiec przywracając nauce i kulturze nadrzędną rolę pytania DLA-CZEGO?, umożliwiającego poznanie celu i sprawcy działań, nadającego właściwy sens pytaniu JAK?, ukazującego autentycznie ludzkie i racjonalne oblicze kultury.

Należy podkreślić, iż praca ta charakteryzuje się jasną i logiczną strukturą podejmowanych w niej wywodów. Czytelnik pozostaje pod wrażeniem erudycji Autora, jego orientacji w wielości stanowisk i sporów oraz jego zdolności do syntetyzującego ujęcia omawianej problematyki. Ogromną zaletą pracy, ułatwiającą przyswajanie zawartych w niej treści są indeksy znajdujące się na końcu książki: *INDEX OF WORKS*; *INDEX OF AUTHORS, EDITORS, AND TRANSLATORS*; *INDEX OF SUBJECTS*; *INDEX OF NAMES*. Chcąc zrozumieć rolę nauki w zachodniej kulturze, przyczyny i skutki zmiany celu poznania naukowego warto podjąć się lektury prezentowanej monografii i uczynić jej treść przedmiotem głębszej refleksji.